

Юлія Захарченко, редакторка стрічки
Олексій Антипович, керівник Соціологічної групи Рейтинг
Павло Гай-Нижник, доктор історичних наук, президент
Української академії геополітики та геостратегії

24 Серпня 2026 р.

Від референдуму до війни за державу: як за 35 років змінилося значення незалежності для українців

Опубліковано: Захарченко, Ю. & Антипович, О. & Гай-Нижник, П. Від референдуму до війни за державу: як за 35 років змінилося значення незалежності для українців // Факти ICTV. – 2026. – 24 серпня. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20260824-vid-referendumu-do-vijny-za-derzhavu-yak-za-35-rokiv-zminylosya-znachennya-nezalezhnosti-dlya-ukrayintviv/>

За 35 років незалежності українці пройшли еволюцію від проголошення суверенітету до глибокого усвідомлення держави як дієвого інструмента для збереження життя та нації. 1 грудня 1991 року понад 90% громадян на референдумі підтримали незалежність України, а **через 35 років країна щодня виборює це право** у повномасштабній війні з Росією.

За три з половиною десятиліття трансформувалася не тільки сама держава, а й геополітичні орієнтири, фундаментальне розуміння громадянської ідентичності та зміст, який українці вкладають у поняття незалежності та свободи.

“Романтичний” 1991 рік та пастка пострадянської системи

На референдумі 1 грудня 1991 року 90,32% учасників голосування підтримали Акт проголошення незалежності України. Однак тоді зміст, який вкладався у цей крок, був значно менш прагматичним, ніж сьогодні.

– Українці у 1991 році говорили та мріяли, вкладали в це поняття відновлення державності без сенсових навантажень. До цього часу так думала українська еміграція, так думали потім на межі 1990-х колишні дисиденти. Головною мрією була відновити сам факт української державності. Тоді нехтували проєктами та стратегією розвитку, що призвело до ступору, в якому опинилася Україна, і до тих моделей, які вона утворила як деформована УРСР з додатком олігархії та всіх тих негативів, від яких ми не можемо позбутися до сьогодні, – зазначає доктор історичних наук, президент Української академії геополітики та геостратегії **Павло Гай-Нижник**.

Ідеалізм перших років незалежності зіштовхнувся з жорсткими економічними реаліями 1990-х років, що розвіяло початкові очікування.

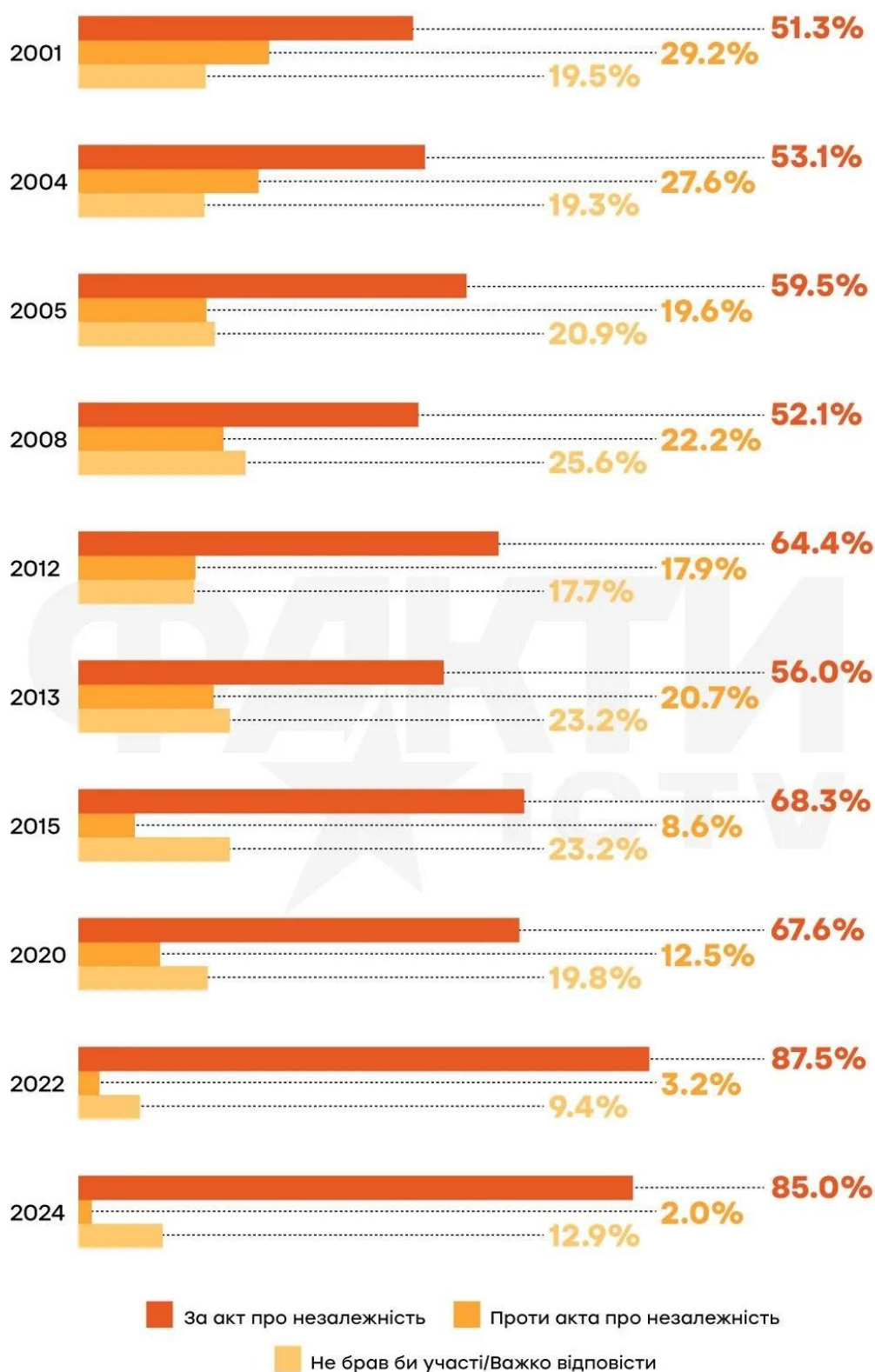
– У 1991 році були доволі ідеалістичні уявлення про незалежність: що ми нарешті матимемо власну державу, уряд, владу. Вони самі собою з’явилися з розпадом Радянського Союзу. Але досить скоро всі негаразди, які почалися в буремні 1990-ті, нас і накрили: економічні кризи, неналагоджена економічна складова існування держави, зміна професій та життя загалом. Ми почали рух у напрямку європейської держави, але це несло із собою багато втоми, негараздів та розчарувань. Тому ідеалістичні уявлення про незалежність розвіялися досить швидко, – наголосив директор Соціологічної групи Рейтинг **Олексій Антипович**.

Це розчарування відобразилося у соціологічних даних. Згідно з опитуваннями КМІС, Фонду Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва та Центру Разумкова, якби референдум щодо незалежності проходив у 2001 році, то за Акт проголошення незалежності проголосували б лише 51,3% респондентів. У 2008 році цей показник становив 52,1%, а в 2013-му — 56%.

Ситуація кардинально змінилася лише після початку російської агресії: у 2022 році підтримка Акта проголошення незалежності зросла до 87,5%, а у 2024 році збереглася на рівні 85%.

ЯК ГОЛОСУВАЛИ Б НА РЕФЕРЕНДУМІ ПРО НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

ФАКТИ

Джерело: КМІС, Фонд Демократичні ініціативи мені Ілька Кучеріва та Центр Разумкова, серпень 2024

Як голосували б на референдумі про незалежність. Інфографіка: Факти ICTV

Історичні етапи переосмислення: від внутрішніх заколотів до революцій

Осмислення радянського минулого також зазнало суттєвих трансформацій. Згідно з опитуванням Соціологічної групи Рейтинг, проведеним 4–9 серпня 2026 року, 50% людей визначили роль Радянського Союзу як тоталітарного режиму, який здійснював репресії та нищив українську ідентичність.

Водночас 45% відзначили як позитивні, так і негативні сторони СРСР, і лише 4% вважають, що Радянський Союз надав Україні розвиток, промисловість та соціальні гарантії.

Шлях переосмислення незалежності не був лінійним – суспільство долало його через серію криз та внутрішньополітичних зламів.

Історик Гай-Нижник поділяє **переосмислення незалежності на кілька етапів**. Після 1991 року Україна пройшла через економічну кризу, бідність і період стрімкого формування нової економічної системи, а згодом – олігархічної моделі.

Окремим політичним викликом стали події у Криму на початку 1990-х та сепаратистський рух на чолі з Юрієм Мешковим. На думку історика, саме тоді почалося глибше осмислення соборності держави та ризиків для її територіальної цілісності.

Наступним важливим етапом він називає конфлікт навколо острова Тузла у 2003 році, після якого дедалі гостріше постало питання зовнішніх і внутрішніх загроз для країни.

– Помаранчева революція стала періодом усвідомлення внутрішніх загроз, який завершився Революцією Гідності, коли ми зрозуміли, що внутрішня загроза для держави може бути не меншою, ніж зовнішня, – сказав **Павло Гай-Нижник**.

Оцінюючи роль Майданів у формуванні суб'єктності суспільства, історик зауважує, що кожна революція піднімала свідомість на новий рівень.

– Під час Помаранчевої революції виникло перше відчуття внутрішньої загрози, що державу можуть з'їсти зсередини. Це була перша спроба усвідомлення та боротьби самим народом або пасіонарною його частиною, коли виявили та показали гасло «Разом нас багато, нас не подолати». А Революція гідності вже вийшла за межі пасіонарності, – вважає Павло Гай-Нижник.

Майдан став ключовим інструментом утвердження демократичного курсу. Опитування Соціологічної групи Рейтинг, проведене 4–9 серпня 2026 року, свідчить про те, що 60% респондентів оцінюють Революцію гідності як боротьбу громадян за свої права, свободу та європейський вибір. Водночас 25% бачать у ній неоднозначну подію, наслідки якої важко оцінити сьогодні, а 13% назвали її державним переворотом, що призвів до втрати території.

Переломні моменти змінювали передусім ставлення до власної активності та ролі влади, зазначає директор Соціологічної групи Рейтинг.

– 2014 рік — це більше про громадянську свідомість, про те, як громадянин може вплинути на владу. Тут не стільки про незалежність і державу, скільки про те, що влада може бути неправильною і громадянин може її змістити. Подальша анексія Криму, події АТО – усе це вело до розуміння того, що Росія нам не друг і не брат, а ворог, який прийшов знищити нас як державу. Тож цінність держави почала зростати, – наголосив **Олексій Антипович**.

ВИЗНАЧАЛЬНІ ПОДІЇ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІЇ

ФАКТИ

Респонденти обирали до п'яти відповідей

Джерело: Rating Group. Опитування до Дня Незалежності 2025

Визначальні події для формування нації. Інфографіка: Факти ICTV

Як зміцнилася українська громадянська ідентичність

Показову динаміку демонструє відчуття гордості за власне громадянство, яку зафіксували Центр Разумкова та Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва.

Якщо у 2002 році дуже або скоріше пишалися тим, що є громадянами України, лише 40,9% опитуваних, а 18,1% зовсім або скоріше не пишалися, то у 2014 році частка тих, хто пишається, піднялася до 60,7%. У 2021 році вона досягла 72,4%, а у 2024 році сягнула максимуму – 87,9%.

Опитування Соціологічної групи Рейтинг, проведене 4–9 серпня 2026 року, свідчить, що найважливішим аспектом для того, щоб вважатися українцем, є власна самоідентифікація як українця. Такої думки дотримуються 95% респондентів.

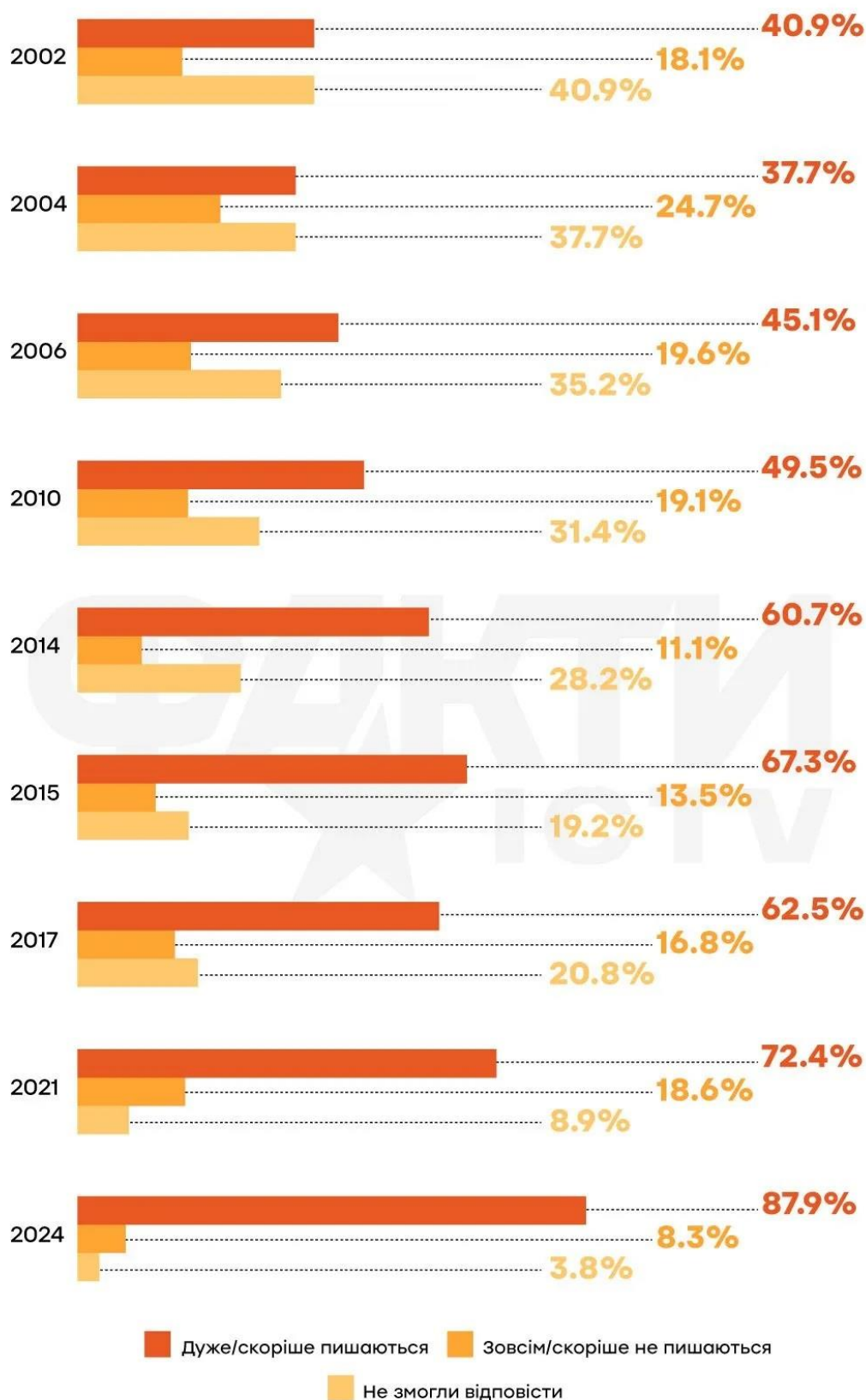
– Але тут треба говорити про те, як суспільство усвідомило себе українцями та громадянами України. Для прикладу, якщо до війни у 2020-х роках тільки 8 із 10 українців відчували себе громадянами України, то з початком повномасштабної війни це було 10 із 10, а зараз – 9 із 10. Це якісна зміна, відчутна. Я не вважаю, що цей показник може відкотитися назад. Адже війна – це дуже важка трагедія з великою кількістю смертей, болю, сліз. Це надовго, назавжди, на покоління, – вважає директор Рейтингу **Олексій Антипович**.

Російська політика та війна після 2014 року надзвичайно швидко прискорили формування української політичної нації. Саме українська ідея незалежності та збереження держави перекрила регіональну та ідеологічні ідентичності. Вона прискорила цей процес і усвідомлення цінності власної держави, вважає історик Павло Гай-Нижник.

– Це створило оте підґрунтя, стержень або хребет, на якому українська нація почала розправлятися. І так розправлятися, щоб її побачив світ. На жаль, такою ціною. Але саме політична нація розпочала трансформацію не в космополітичне уявлення про так звану націю на території, а в політично усвідомлену націю саме українського народу, – сказав президент Української академії геополітики та геостратегії.

СКІЛЬКИ ЛЮДЕЙ ПИШАЮТЬСЯ, ЩО Є ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ

ФАКТИ

Джерело: Фонд Демократичні ініціативи
імені Ілька Кучеріва та Центр Разумкова, серпень 2024.

Скільки людей пишаються, що є громадянами України. Інфографіка: Факти ICTV

Усвідомлення ворога: руйнування ілюзій про “братні народи”

Зміна сприйняття Росії стала одним із найважливіших маркерів остаточного розриву з імперським минулим. Агресія з боку Росії прискорила консолідацію українського суспільства.

– Українська політична нація поступово формувалася з 1991 року, але темпи були більш латентними. А от загострення двох революцій і особливо війна, коли це стало не те що очевидним, а відчулася через кров можливість зникнути, – ці події більше об’єднали націю в усвідомленні того, що ми всі є єдиною родиною. І що важливо, попри наші політичні погляди чи світоглядні різновиди, саме українська ідея незалежності та збереження держави перекрила регіональну та ідеологічні ідентичності – однією єдиною ідентичністю українського народу, – сказав історик **Павло Гай-Нижник**.

Соціолог також дотримується думки, що повномасштабне вторгнення 2022 року принципово відрізняється за своїм впливом від усіх попередніх подій.

– Війна 2014 року торкнулася лише частини населення – ті, хто воювали, жителі Донецької та Луганської областей, переселенці з Криму. А 2022 рік – це геть інша історія. Ця війна стосується кожного. Кожен підпадає під ризики загинути, бо немає різниці, ракета з неба летить у тилу чи у прифронтовій області. Насамперед зникли регіональні відмінності. Пересічний мешканець Харкова та Львова думають про війну, державу, майбутнє та цінності однаково, – стверджує **Олексій Антипович**.

Усвідомлення загрози з боку Росії вже стало фундаментальною зсувом, переконаний соціолог.

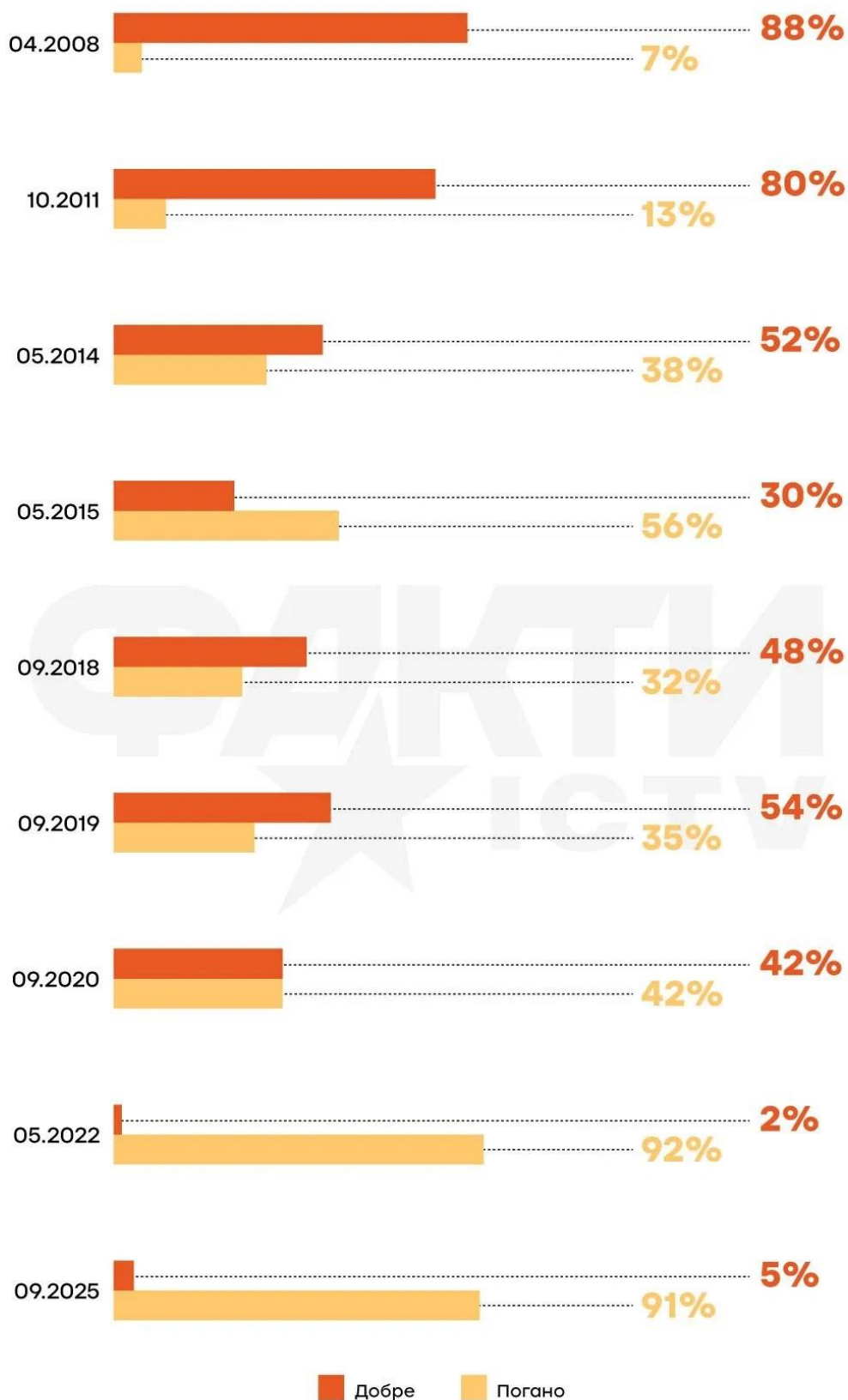
– Точно довгострокові зміни – це розуміння Росії як ворога, європейського вектора розвитку та цінності власної незалежної держави. Стовідсоткове єднання навколо прапора, яке відбулося у 2022 році, виявилось певною мірою короткостроковим. Але довгостроково ми маємо стратегічні речі: ми європейська нація, незалежні та розуміємо, що Росія – ворог і навіщо нам, власне, держава, – наголосив він.

Дані опитувань KMIC ілюструють стрімке падіння ілюзій щодо сусідньої держави. Якщо у квітні 2008 року позитивно до Росії ставилися 88% українців, то після анексії Криму та початку війни на Донбасі у травні 2014 року цей показник впав до 52%, а у травні 2015 року – до 30%.

Повномасштабне вторгнення стало **остаточним переломним моментом** у ставленні українців до Росії. У травні 2022 року позитивно до РФ ставилися лише 2% опитаних, тоді як 92% – негативно. У вересні 2025 року це ставлення практично не змінилося: 91% українців і надалі негативно оцінювали Росію.

ДИНАМІКА СТАВЛЕННЯ ДО РОСІЇ

ФАКТИ

Джерело: Опитування КМІС, вересень 2025.

Динаміка ставлення до Росії. Інфографіка: Факти ICTV

Європейський та євроатлантичний вектор як частина незалежності

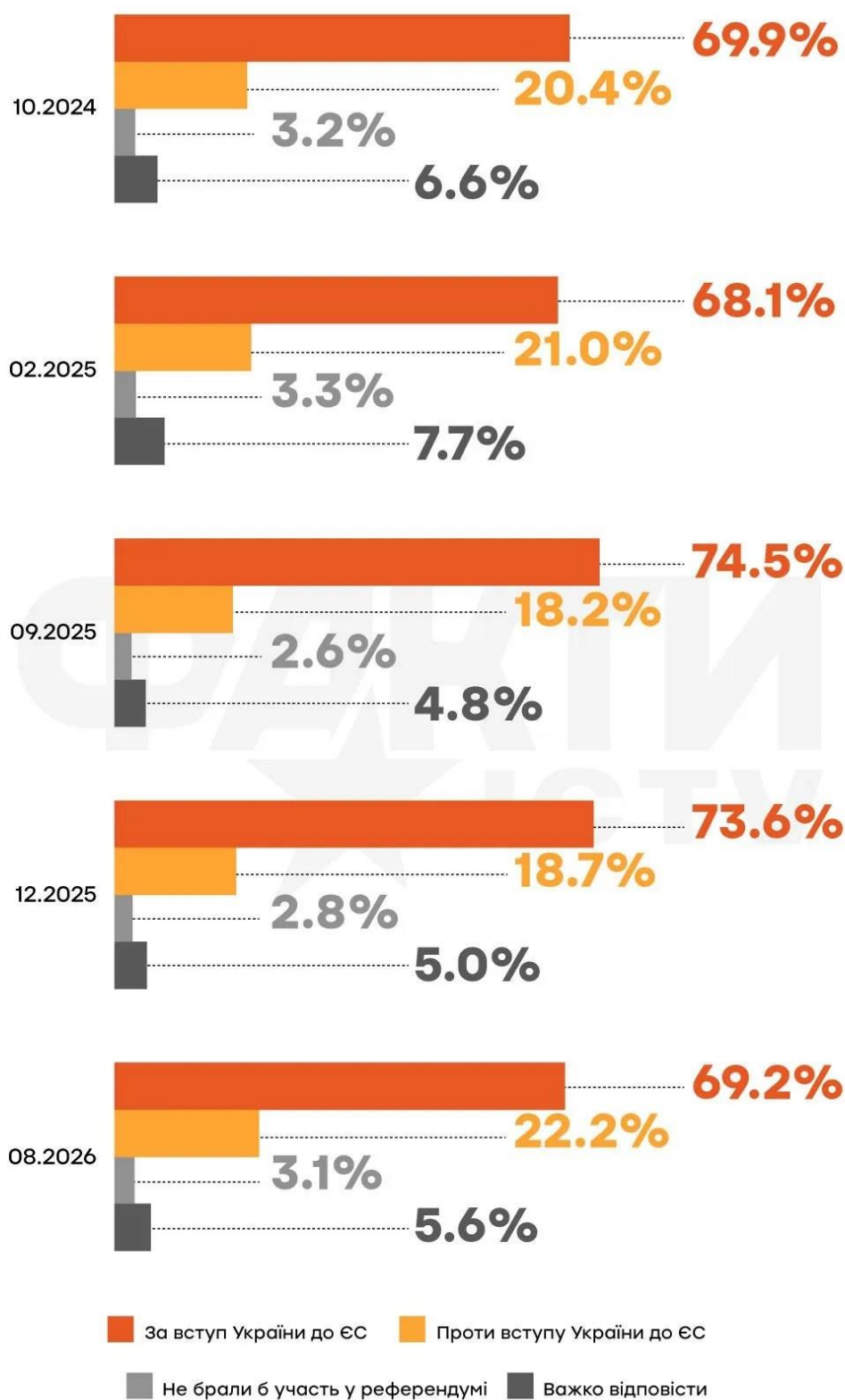
Зовнішньополітичний орієнтир України за 35 років пройшов еволюцію від необов'язкового декларування до одного з ключових елементів збереження суверенітету.

– Ми завжди усвідомлювали себе європейською нацією – географічно та історично. Але з подіями останніх років і з війною ще більше усвідомилося, що ми – невіддільна частина. ЄС створювався насамперед як економічний союз. І в цьому контексті більшість українців усвідомлює, що є наші національні цінності, а є загальноєвропейські цивілізаційні цінності: свобода слова, демократія, рівність перед законом, невідворотність покарання. От до цього прагне український народ, – зазначив історик **Павло Гай-Нижник**.

За даними Центру соціальних та маркетингових досліджень Socis за серпень 2026 року, якби референдум щодо вступу України до ЄС відбувся сьогодні, то 69,2% респондентів проголосували б за.

Проти виступають 22,2%, не брали б участі – 3,1%, а 5,6% не змогли відповісти. Динаміка свідчить про високу стабільність євроінтеграційних настроїв: у жовтні 2024 року підтримка становила 69,9%, у вересні 2025 року досягала 74,5%, а в грудні 2025 року зберігалася на рівні 73,6%.

ВСТУП УКРАЇНИ ДО ЄС: ФАКТИ ЯК ГОЛОСУВАЛИ Б НА РЕФЕРЕНДУМІ

Джерело: Центр соціальних та маркетингових досліджень SOCIS, серпень 2026.

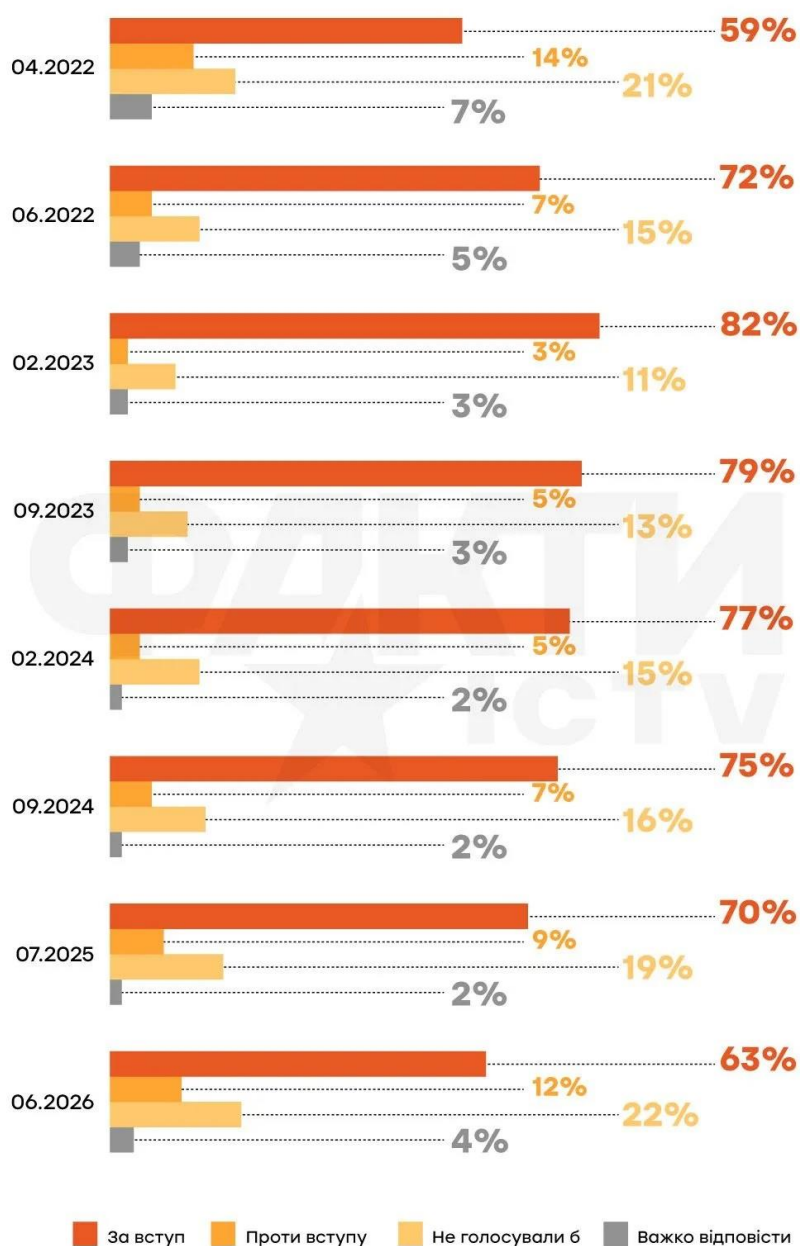
Вступ України до ЄС: як голосували б на референдумі. Інфографіка: Факти ICTV

Щодо вступу до НАТО, за даними Rating Group станом на червень 2026 року, 63% опитаних голосували б за на референдумі, 12% – проти, 22% не голосували б, а 4% вагаються з відповіддю.

Пік підтримки євроатлантичного курсу спостерігався у лютому 2023 року, коли за вступ до НАТО виступали 82% громадян. Після піку в 2023 році підтримка поступово знижувалася: 79% – у вересні 2023 року, 75% – у вересні 2024 року, 70% – у липні 2025 року.

ЯК ГОЛОСУВАЛИ Б НА РЕФЕРЕНДУМІ ЩОДО ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО НАТО

ФАКТИ

Джерело: Rating Group, червень 2026. Приклад:

Як голосували б на референдумі щодо вступу України до НАТО. Інфографіка: Факти ICTV

Війна за виживання: зміст незалежності в 2026 році

Станом на серпень 2026 року, 51% людей вважають, що нинішня війна для України є визвольною за існування та незалежність держави. Про це свідчить опитування Соціологічної групи Рейтинг, проведене 4–9 серпня.

Незалежність перестала бути правовою абстракцією, перетворившись на єдиний спосіб зберегти фізичну присутність народу на карті світу. Оцінюючи головні чинники для збереження незалежності у серпні 2026 року, 54% респондентів першочерговим завданням називають перемогу у війні.

Водночас порівняно з липнем 2025 року, суттєво зросла вимогливість суспільства до внутрішніх процесів у державі: важливість відсутності корупції як чинника збереження суверенітету зросла з 35% до 40%, а єдності суспільства – з 30% до 37%. За часи повномасштабного вторгнення в українців сформувалося нове відчуття державної приналежності.

– Ми ставили абсолютно відкрите питання: як би українці описали майбутнє України? Вони відповідали: вільна, незалежна і багата. Перше слово – вільна. **Воля – це те, що в крові українців.** З огляду на війну, це надзвичайно чутливо і бринить у душах громадян, – зазначив директор Соціологічної групи Рейтинг **Олексій Антипович**.

Проте повномасштабне вторгнення додало остаточного осмислення ролі держави.

– Незалежність або державність – це не лише декларативна конституційна чи правова норма. Це не лише розташування на карті світу. Це насамперед усвідомлення власного я серед багатьох інших. І важливим є усвідомлення того, що без цієї колиски не стане самого народу, тобто кожного з нас. Саме державність, соборність, історична сталість, пам'ять дають можливість зберегти націю в антропологічному, національному та культурному розумінні, – заявив **Павло Гай-Нижник**.

Розмірковуючи про майбутнє та залишки радянської системи, історик звернув увагу на необхідність глибоких внутрішніх трансформацій після війни.

– На сьогодні позбавлення суспільством пострадянського усвідомлення ще не завершено. В Україні ще не позбулися самої конфігурації влади, яка зроблена за зразком УРСР. Ця вертикаль дуже приваблива для того, щоб будувати “демократичну тиранію”. Нам головне остаточно цього позбутися. Із закінченням війни на нас чекає кардинальне переосмислення самої моделі держави Україна – яка держава нам потрібна, щоб вона не зникла навіть без війни або щоб вона не програла битву з майбуттям. Повномасштабна війна додала розуміння, що незалежність – це не просто норма в Конституції чи точка на карті. Головне усвідомлення: держава є гарантом збереження цілого народу в історичному та культурному розумінні, – наголосив він.

Еволюція, яку пройшло українське суспільство від референдуму 1991 року до випробувань 2026-го, перетворила саме розуміння суверенітету на

фундамент національного виживання. Незалежність перестала сприйматися лише як наслідок розпаду СРСР чи політична декларація. Вона дедалі **більше стала особистою цінністю громадян**, гарантією збереження держави та народу.

Попереду на Україну чекає не менш складний виклик: не лише відстояти себе у війні з Росією, а й **продовжити трансформацію самої моделі держави**, позбуваючись пострадянських рудиментів. Боротьба з корупцією, розбудова дієвих інституцій та євроатлантичний курс дедалі більше стають частиною сучасного розуміння незалежності та умовою безпечного майбутнього.

